

Zápis

z obhajoby disertační práce Mgr. Tomáše Pivody konané dne 24. září 2012.

Téma práce:

Mnohost bytí: Ontologie Alaina Badioua

přítomni: Prof. PhDr. Pavel Kouba (předseda); Prof. Miroslav Petříček, Dr. (školitel); Doc. PhDr. Jiří Pechar (oponent), Petr Kouba, PhD. (oponent); Doc. Jakub Čapek, PhD.; Ing. Jiří Chotaš, PhD.

omluven: Václav Němec, PhD.

Předseda komise prof. Kouba zahájil obhajobu a představil přítomným kandidáta. Školitel prof. Petříček seznámil komisi s doktorandem a s jeho disertační prací.

Uchazeč před přítomnými krátce pohovořil o tématu a obsahu své práce:

Tomáš Pivoda nejprve shrnul obsah a hlavní výtěžek své disertační práce, poté situoval Alaina Badioua do kontextu myšlení 20. století: Alaina Badiou se podle Pivody sám považuje za realistu, racionalistu a platonika, o čemž svědčí také jedno z jeho děl, které představuje svého druhu „přepis“ Platónovy Ústavy, ovšem přenesené do dnešní doby. Badiou vychází z psychanalýzy J. Lacana a z J.-P. Sartra. Mezi jeho inspirační zdroje je možné připočítat také Michela Foucaulta. Ze Sartra Badiou přejímá zejména pojem subjektu, na lacanovském myšlení jej nejvíce zajímá určitá reinterpretace strukturalismu, tj. jisté udržení pojmu subjektu v karteziánské linii myšlení. Foucault je naopak podnětný svými úvahami o konci subjektu, o jeho „zrušení“.

Teze Alaina Badioua, pokud jde o pozici subjektu, je pak následující: subjekt je teorie; subjekt myslíme, uvažujeme o něm jako o teorii, nikoli jako o prožitku. Ve své knize *Bytí a událost* jde Badiouovi o to myslet subjekt formálně, konkrétně mu jde o formalizaci subjektu na základě matematické teorie množin. V tomto kontextu se dostává do zvláštního světla zejm. kategorie pravdy, kterou Badiou chápe jako produkci subjektu.

Hlavní otázkou disertační práce T. Pivody je, co je to vůbec – v osnově Badiouova myšlení – bytí. Jak Badiou ukazuje, bytí jako takové je nekonsistentní, je to nic, ale abychom toto nic mohli myslet, uvažujeme o něm jako o nekonsistentní mnohosti. Takto pojatá ontologie vlastně představuje snahu o uchopení bytí mnohosti jakožto mnohosti. To se děje v rámci pokusu o uchopení mnohosti v situacích, tj. v množinách, jež představují jakési „ostrůvky jsoucna“, tj. samy vytvářejí jsoucna, která definují. Alain Badiou si přitom klade otázku: lze vůbec o bytí jako takovém mluvit? Podle něj to možné je, ale pouze tehdy, když o něm mluvíme právě jako o mnohosti, tzn. matematicky, na základě zákonů matematiky. Pojem situace pak označuje určité přináležení do mnohosti, resp. množiny; situace se kupříkladu rozdvouje do prezentace a reprezentace. Bytí má být podle Badioua myšleno nikoli na rovině

metafysiky, nýbrž je třeba jej myslet tak, že zohledníme nebytí ve formě nekonzistence. Tato nekonzistence zároveň znamená vznik události a právě událost je původem toho, co je subjekt. Přesněji řečeno: subjekt je proces, vztah k události, přičemž událost není žádným jsoucnem. Subjekt je tedy generická procedura, procedura věrnosti. To, co Badiou popisuje, je vlastně struktura událost – procedura věrnosti v situaci.

Po tomto shrnutí vystoupil se svým oponentským posudkem doc. Jiří Pechar. Ze svého posudku se rozhodl vyzdvihnout jen několik bodů, které by měly být následně předmětem diskuse.

Zdá se, že u Badioua hraje zcela zásadní roli, jak bylo řečeno, právě matematika, neboť autor ji ztotožňuje přímo s ontologií, neboli s „vědou o bytí jakožto bytí“. Tento matematický aspekt Badiouova díla ovšem probírá Mgr. Pivoda do té míry podrobně, že to činí jeho výklad místy pro nematematika nekontrolovatelným. Někde však přesto vzniká podezření, že mohlo dojít k určitým nepřesnostem.

Matematické partie jsou však především základem pro Badiouovu koncepci toho, jak může docházet k události jako k něčemu, co přesahuje sféru vědění. Zásadní roli tu hraje pojem množiny a rozdíl mezi reprezentací a prezentací jejích prvků: prezentace množiny, tedy započítávání jejích členů, je odlišena od toho, co Badiou označuje jako re-prezentaci, kterou je započítávání jejích podmnožin. Prezentace je od re-prezentace „oddělena neprezentovatelnou propastí, nadbytkem, či excesem“ (str. 100). Tato formulace se zdá být nejasná: jde o propast „neprezentovatelnou“ nebo naopak nereprezentovatelnou? Jaká je povaha této propastí?

Nejasná je i formulace na str. 142, kde se říká, že pokud prvky určité množiny nejsou množinou reprezentovány, „neplatí, že by všechny prvky jejích prvků byly zároveň prvky i množiny samotné.“ Zdá se, že to, co v daném případě není reprezentováno, by neměly být prvky množiny, ale prvky její podmnožiny.

Dále označuje Badiou jako historičnost „výskyt singularity jakožto bytostný rys abnormality“, a takovýto výskyt singularity ilustruje příkladem francouzské rodiny, jejímž jedním členem se stal ilegální přistěhovalec. Struktura situace se může právě zhroutit na základě jednoho členu, či „bodu“ této situace, představujícího tak „místo události“, jež má v tomto smyslu revoluční potenciál. Samotné místo události získává ovšem tento svůj status teprve ex post, až na základě události už nastalé. Samotná událost v situaci není prezentovatelná, není nikdy její součástí, neboť jejím podstatným rysem je právě nerozhodnutelnost toho, zda k situaci přináleží či nikoli. K události dochází jen díky intervenci, kterou je pojmenování události uvnitř situace. A protože jen bytí „pojmenovává prázdno jako existující mnohost“, kdežto jsoucno představují jen prezentované situace samotné, Badiou se odvolává v této souvislosti i na Heideggerův pojem ontologické diference mezi bytím a jsoucnem. Protože pouto mezi mnohostí a mnohostí jejích částí je nevyjádřitelné, otevírá prostor nekonečně mnoha možnostem volby. A protože jednání v konkrétní situaci nemůže spočívat ve vypočítávání

stavů situace, jež by poskytovaly jakýsi souborný přehled o rozložení sil a možnostech dalšího jednání, je nutno činit „rozhodnutí s víceméně nepředvídatelnými důsledky“ (str. 197).

Zdá se ovšem, že při sledování souvislosti mezi Badiouovým matematickým aparátem a problematikou týkající se události Mgr. Pivoda postupuje někdy trochu ukvapeně. „Metastrukturu situace“, tedy uspořádání jejích podmnožin Badiou označuje francouzským slovem „état“, a když Pivoda říká, že tento výraz znamená ve francouzštině zároveň „stav“ i „stát“ (na str. 108), pomíjí ovšem skutečnost, že oba významy jsou ve francouzštině odlišeny tím že ve významu „stát“ se toto slovo píše s velkým počátečním písmenem – jde o rozdíl, který zachycují i slovníky. A protože podle Pivody tu Badiou „explicitně míří“ na význam „stát“, překládá Pivoda toto slovo někde rovnou jako stát, aby tak zdůraznil, jak říká, „aplikovatelnost matematických pojmů teorie množin na libovolnou mnohost, tedy i na situaci politického státu“. Zdá se nicméně, že preferování tohoto druhotného významu může být v některých případech matoucí. Tak třeba když se na str. 200 říká, že „myšlení je touha skoncovat s přemrštěným přebytkem státu“, onen „přebytek státu“, o němž je řeč v této větě, by měl být jako něco „přemrštěného“ zřejmě chápán negativně: vzápětí se ale ukáže, že tu u Badioua jde právě o kritiku myšlení, které chce přebytek re-prezentace nad prezentací „exces reprezentace nějakým způsobem potlačit“: zdá se tedy, že tu neběží o stát, nýbrž o stav prezentované situace. (A zase: když se tu mluví o přebytku reprezentace nad prezentací, vrací se znovu otázky přesného významu pojmů prezentace a reprezentace.)

K ukvapené politické interpretaci dochází, zdá se, i v souvislosti s označením započítávaných částí situace: když ty Badiou označuje jako „části“ a volí přitom výraz „parties“, a nikoli „parts“, Pivoda soudí, že tím „kromě významu ‚části‘ znovu konotuje také význam ‚strany‘ ve smyslu strany politické“. Uniká mu ovšem, že politická strana se označuje slovem „parti“, končícím na –ti, kdežto zde jde o slovo „partie“ končící na –tie, a tedy odlišné a spojené s označením politické strany jedině homonymií zvukovou.

Kandidát Tomáš Pivoda odpovídá na posudek oponenta:

Problematickou větu na str. 100 Pivoda mínil tak, že jde v rámci samotné situace lze tuto propast prezentovat v reprezentaci: lze si to představit jako výčet všech podmnožin potenční množiny oproti výčtu všech prvků určité množiny. (Je to ostatně možné ilustrovat na spočetnosti množiny: spočetnost množiny $M = |M| = x$, spočetnost $|P(M)| = 2^x$ na x .) Samotný moment propasti vychází primárně z opozice nekonzistence / konzistence, tj. z toho, že nelze konzistentně uchopit nekonzistenci. V Badiouově teorii množin se vynořuje z několika směrů: prvotní je střet reality a způsobu jejího zachycení v teorii množin: Cantorova teorie množin se ukazuje jako nevyhovující, neboť definuje množinu seskupení předmětů intuice či myšlení do celku (str. 72). Podobně je tomu i s Fregeho definicí množiny prostřednictvím nějaké vlastnosti na základě existenčního kvantifikátoru.

Pokud jde o problém *l'état* vs. *L'État* – stav / stát - prezentace / reprezentace – množina / potenční množina, v práci jsou tyto otázky pojednány v souvislosti s excesem bytí, obzvláště pak s tzv. Teorem nadbytku (množina podmnožin libovolné existující množiny je větší než tato množina, přičemž míra tohoto zvětšení není nijak určitelná či měřitelná). Důvodem upřednostnění výrazu „stát“ před výrazem „stav“ je snaha o usnadnění chápání tohoto výrazu v samotném výkladu. Jde-li o slovo stát, bylo definováno spolu s Badiouem; v práci je také uvedeno explicitní upozornění na významové propojení „stavu“ a „státu“, na jejich překrývání a vzájemné odkazování. Tím dostalo v daném textu slovo stát svůj specifický význam – označuje metastrukturu situace; tento význam se však zároveň nevylučuje s jeho běžným významem politického uskupení. Aplikace termínu „stát“ na nepolitické situace cílí k tomu, aby byla na těchto situacích vyzdvížená pro Badioua důležitá charakteristika, totiž právě neměřitelný exces. Toho lze nejlépe docílit právě nezvyklým (a jistě z externího pohledu nesmyslným) vkládáním slova „stát“ do slovních spojení jako „stát situace“. Nicméně vzhledem k tomu, že jde o jeden z centrálních Badiouových pojmů, zdál se být v daném případě tento postup vhodný, neboť použití spojení „stav situace“ může být rovněž zavádějící (a to nejen pro externího čtenáře, ale rovněž pro interního), neboť toto spojení má svůj referent v běžném jazyce a může docházet k jeho promísení a matení s významem, který má na mysli Badiou. Naproti tomu sčtenář, který je obeznámen s uvedenými definicemi, si na spojení „stát situace“ zvykne a přiřadí si k němu náležitý referent, přičemž externí čtenář bude vědět, že jde o nesmyslné spojení a v případě vstřícnosti bude automaticky hledat jeho definici. Jde tedy spíše o metodologickou záležitost, nikoli o snahu o příliš politickou interpretaci textu.

Jde-li o „politickou interpretaci“ v souvislosti s užitím termínu *partie* (nikoli *part*), jenž evokuje politické strany, které se nicméně označují slovem „partii“. Kandidát uznává, že měl více zdůraznit, že jde o pouhou konotaci nebo asociaci, nikoli o tentýž výraz.

T. Pivoda opětovně zdůrazňuje, že volbou termínu „stát situace“ nechce rozhodně politizovat výklad, spíše naopak. Autor na politické konotace pouze upozorňuje, ale poté stát jako model politického pole opouští.

Kandidát se v závěru této části své obhajoby věnoval rovněž některým dalším problematickým formulacím, na něž doc. Pechar upozornil.

Dále přednesl svůj oponentský posudek dr. Petr Kouba.

Podle oponenta je disertační práce velmi obsažná, erudovaná a komplexní. Způsob, jakým je zde vyložena ontologie mnohosti postavená na teorii množin, je přímo imponující, nakolik předpokládá obeznámenost s Cantorovou teorií množin, Zermelo-Frankelovou teorií množin a dalšími post-cantorovskými matematickými koncepcemi. Stejně tak lze ocenit, že výklad představuje multiplicitní pojetí bytí v konfrontaci s myšlením Platónovým, Heideggerovým či Deleuzovým a neponechává stranou ani Badiouovy vlastní myslitelské pozice.

Na druhé straně se však při četbě disertační práce vnucuje otázka po faktické účelnosti tohoto pojednání. Pokud totiž hodnota filosofického díla spočívá v tom, že nechává cosi vidět, nebo že činí zřejmým to, co dříve patrné nebylo, pak z práce Mgr. Pivody není příliš jasné, v čem spočívá reálný přínos Badiouovy filosofické koncepce. Autor sice zdůrazňuje, že jeho práce má hlavně propedeutický charakter, avšak otázky, které zůstávají nevyjasněné, nejsou jen externími doplňky celkové koncepce, nýbrž se bezprostředně dotýkají jejího konceptuálního jádra. Dobře je to vidět třeba na problematizaci vztahu mezi filosofickým myšlením a politickým aktivismem, kterou lze považovat za jednu z hlavních devíz Badiouva filosofického projektu. (*Oponent uvádí další momenty, srov. jeho posudek práce.*)

Otázkou především je, kde může myšlení Alaina Badioua fungovat jako kritický instrument. Problematická se zdá zejména irelevance rozdílnosti jednotlivých historických událostí. Badiou se, jak se zdá, vůbec nezabývá otázkou pozitivních a negativních aspektů různých událostí (jako je Kulturní revoluce v Číně, nebo povstání ve varšavském ghettu).

Kandidát Tomáš Pivoda odpovídá na posudek druhého oponenta:

Vodítko k určité kritice nežádoucích rysů událostí by mohl poskytnout druhý díl Badiouvy práce s názvem Logiky světů. V tomto ohledu je nevýhodou předložené práce, že se vztahuje pouze k prvnímu dílu, tj. k Badiouovu dílu do roku 1988. První díl je zaměřen čistě formálně: událost může být vlastně cokoli a následky mohou být jakékoli. O události se kupř. nedá říci, že by byla „špatná“. Větší propojení se skutečností nabízí právě druhý díl, který ovšem také obsahuje pozměněné pojetí události: událost je nerozlišitelná a nerozhodnutelná, záleží v však na tom, jak je uchopena subjektem. Příkladem může být rovněž Badiouva kniha o sv. Pavlovi, kde je událostí zmrtvýchvstání Krista: událost jako taková např. postupně ztrácí význam, ale záleží na tom, jak danou událost uchopí a rozvíjí nějaký subjekt (např. sv. Pavel směrem k universalismu); záleží tedy na generické proceduře subjektu a na tom, zda tato procedura stabilně přetrvá.

To souvisí s otázkou, co je filosofie pro Alaina Badioua. Filosofie se podle něj nezabývá bytí, tím se zabývá ontologie, nýbrž procesy, které produkují pravdy. Filosofie sama vlastně produkuje pravdy. Orientace myšlení je tedy jednak konstruktivistická (zde hraje roli jazyk), jednak generická: jde o to uchopit exces takový jaký je, a nakonec transcendentní.

Pokud jde o vztah Badiouova pojmu události k Heideggerovu myšlení Ereignis, Heidegger, ač je původcem myšlenky ontologické diference, není s to, podle Badioua, událost adekvátně myslet, totiž myslet jako něco, co samo vyžaduje volbu a rozhodnutí. Událost se vůbec nemůže vyskytovat na rovině bytí, jde o rozpornou množinu: sesbírává prvky množin a přidává k nim sama sebe. Pokud jde o toto pojetí události, je zcela vázána na subjekt: teprve sujet je s to říci: „toto je událost“. V tomto ohledu má klíčový význam právě pojmenování. Ovšem podobnými otázkami se zabývá spíše kniha Logiky světů.

Pavel Kouba:

Vyjadřuje pochybnost, zda tímto byla zodpovězena úvodní otázka Petra Kouby po určitém kritériu, které by umožnilo rozlišovat v rámci zcela odlišných událostí.

Doc. Pechar:

Stále zde také zůstává problém vztahu prezentace a reprezentace.

Tomáš Pivoda:

Opětovná snaha odpovědět na otázku Doc. Pechara. (nezachyceno)

Pavel Kouba:

Problém vztahu reprezentace a prezentace: zdá se, že zde nejde o vztah obecného a příkladu, nejde tedy vůbec o obecný vztah?

Tomáš Pivoda:

Ano, nejde o obecný vztah.

Petr Kouba:

Ke zmínce o sv. Pavlovi. Zdá se, že sám Badiou tu uplatňuje určité kritické postupy: „zachraňuje“ např. sv. Pavla před Nietzsche a kritizuje zde jeho pojem resentimentu.

Tomáš Pivoda:

Ano, Badiou takto někdy pracuje. Podobně postupuje například v knize *L'idée communiste*, kde sleduje ideu komunismu jakožto ideu, která ve 20. století naprosto selhala ve svém generickém uskutečnění, což pro něj však není důvodem pro to, aby se takzvaně nemohla poučit ze svých selhání, která je třeba si přiznat (Marx – komunismus jako cíl, nikoli jako politická forma jako ve 20. století).

Badiou zde vlastně sleduje důvody selhání.

Pavel Kouba:

Takže sv. Pavel udělal s křesťanstvím něco podobného jako realizace komunismu.

Jiří Pechar:

Takže nezáleží na tom, jestli Kristus vstal z mrtvých, ale na tom, co z toho sv. Pavel udělal; to je bizarní.

Petr Kouba:

Z hlediska Badioua je to skutečně irelevantní, sv. Pavel je modelem politického aktivisty.

T. Pivoda:

Ano, podle Badioua to takhle funguje.

M. Petříček:

Zajímavý je vztah Deleuze – Badiou. Deleuze to, o čem je zde řeč, popisuje jako schopnost „být na rovině události“: jde o to uchopit *smysl* události, což implikuje určité kritérium. VŘSR sama o sobě žádný smysl neměla, ale my všichni jsme museli zazít důsledky určitého jejího uchopení. Problém je, že A. Badiou žádný pojem smyslu nemá. V rámci jeho myšlení jde však o konzistentní postoj, neboť jedno není: jde o vztah jiného k jinému a zase jinému. Neexistují tedy žádné přirozené množiny.

Jakub Čapek:

Jde o otázku poněkud „zvenčí“: omezuje se práce na to, že je představením koncepce. Zdá se, jako by tu byl Tomáš Pivoda pouze mluvčím autora. Pokud by to tak však bylo, není to poněkud málo na disertační práci? Vyvolává to pak dojem nahodilosti (*není zachyceno, co*).

Nebyl by místy zapotřebí autorský vstup, a to zejména tehdy, když výklady samotného Badioua působí poněkud násilně: například v souvislosti s Heideggerem? Událost u Heideggera přece rovněž není myslitelná bez toho, kdo se k ní vztahuje.

Jde o to, jak by práce vypadala, kdyby autor bral vážně i kritizované pozice. Jedná se tedy o otázku autorského postoje.

Tomáš Pivoda:

Je pravda, že jde zejména o výklad celku teorie, znamená to však „být mluvčím“? V práci šlo o vybudování celé teorie včetně výkladů a vlastních vstupů. Nedostatek snad je, že práce neobsahuje také Logiku světů, to však nebylo zvládnutelné.

M. Petříček:

Z pozice školitele bych řekl, že nejde o referující text. Nejde zde o to konfrontovat Badioua s někým jiným, ale vůbec objevit vnitřní logiku daného myšlení.

Pavel Kouba:

Je možné v práci najít kupř. nějaké vymezení vůči Badiouově divergentní interpretaci ontologie?

Tomáš Pivoda. Přiznává, že se nevymezoval.

Pavel Kouba: otázka na změnu původního projektu.

Tomáš Pivoda: Původně měl v úmyslu připojit teorii filmu.

M. Petříček:

Pokud jde o Badioua: co udělal Deleuze, udělal on taky, a udělal to jinak.

Prof. Kouba požádal doktoranda a přítomné, aby se vzdělili, komise přistoupila k tajnému hlasování.

Kandidátovi by udělen titul doktor (Ph.D.)

Podpis předsedy komise: